

**ИЗБИРАТЕЛНИ ПРАВА НА БЪЛГАРСКИТЕ ГРАЖДАНИ ПРИ
ПРОВЕЖДАНЕТО НА ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ (1879)**

Александра Айтова¹

Научната проблематика по разглеждането на въпроса за изборителните права на българските граждани може да бъде условно разделена на два периода за целите на тази статия. Първият обхваща управлението на Александър I Батенбергски, а вторият - властването на Фердинанд Сакс Кобург Гота. Това разделение е необходимо с оглед на диференцираността на политиката, която двамата държавни глави прилагат по отношение на политическите права и свободи на българските граждани и в частност изборителните им права. Предмет на настоящата статия ще бъде периодът, обхващащ провеждането на първите парламентарни избори в следосвобожденската ни история.

След избирането му за владетел на нововъзроденото Княжество, извикано за нов самостоятелен политически живот и във връзка с нормалното съществуване на държавата, княз Александър I трябва да избере първото българско правителство измежду средите на двете открити се политически партии по време на учредителното събрание. Той оказва доверието си на консерваторите². Така първият български кабинет е оглавен от председателят на НС Тодор Бурмов.

Изборите за народни представители в първото ОНС се произвеждат с няколко месеца по-късно – през октомври 1879 г. Те са правно установени чрез глава XIV „За обикновеното Народно събрание”, дял I „За състава на обикновеното Народно събрание” от Конституцията на Княжество България³ и Временните правила за избирането на представителите на първото Обикновено Народно събрание⁴ (ВПИПОНС).

---

¹Докторант по История на българската държава и право, СУ, ЮФ; магистър по право, Нов български университет, адвокат в САК.

²Куманов, М. Политически партии, организации и движения в България и техните лидери 1879–1949 г., кратък исторически справочник. С., Просвета, 1991, с. 9 и сл.

³Петров, П., Г. Петрова. История на Българската държава и право. Извори 680–1944 г. С., Албатрос (трето издание), 2002, с. 260 и сл.; Манолова, М. Търновската конституция. С., Феня, 2009, с. 23 и сл.; Методиев, В., Л. Стоянов. Български конституции и конституционни проекти. С., Петър Берон, 1990, с. 37 и сл.

⁴Учредителното събрание 1879 г. Документи. С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски” и Главно управление на архивите при МС, 2004 г., с. 800–804; Български закони за избиране на Народно събрание. Сборник текстове 1879–1991. С., Изд. на Народното събрание, 1994, с. 23 и сл.

Чл. 86, ал. 1 от Търновската конституция регламентира избора на народните представители да се осъществява пряко от народа, като на 10 хиляди души население и от двата пола се полага по един народен представител⁵. Втората алинея постановява, че мандатът на депутатите е тригодишен, а ал. 5 определя, че избираеми за народни представители са всички български граждани, които са на възраст по-горе от 30 години и са книжовни (грамотни).

По отношение на избирателния корпус Конституцията предоставя активно избирателно право на всички български граждани, които имат възраст по-горе от 21 години и се ползват с граждански и политически правдини. Твърденията в интернет пространството⁶ за липсата на демократичност в Търновската конституция, която не предоставя избирателни права на жените, е несъстоятелно и погрешно, защото това е било напълно естествена световна тенденция към момента на създаването на първата българска конституция и идеята за политическите права на жените още не е съществувала⁷.

Законът, който регламентира организационно-изборния процес чрез материалните и процесуалните си норми, са приетите в последното заседание на Учредителното събрание от 16.04. 1879 г. Временни правила за избирането на представителите на първото Обикновено народно събрание⁸. С този си акт бащите учредители, от формална гледна точка, са първите нарушители на нормите на Конституцията, защото Учредителното събрание не е законодателно⁹ и единствените правомощия, с които разполага, са свързани с изготвянето и приемането на основния закон на Княжеството. Същото се отнася и за законодателната политика на първия български кабинет, осъществяван от момента на избирането му от княз Александър I, до момента на откриването на първото ОНС¹⁰. Но макар и противоконституционни, всички тези действия не би трябвало да бъдат остро осъждани, тъй като те не нарушават основните права и свободи на българските граждани, а са породени от необходимостта

⁵Това е така до 15.05.1893 г., когато с изменение на конституцията се избира един народен представител на 20 хиляди души. По-подробно виж: *Манолова, М.* Причини, същност и анализ на първото и второто изменение на Търновската конституция – от 15 май 1893 г. и от 11 юли 1911 г. – В: Търновската конституция. С., Феня, 2009, с. 57 и сл.

⁶Възстановяване и развитие на българската държава (1878–1879 – 1881–1885 г.). – В: <http://www.koronal.com/doc/istoria/18.htm> – достъпно на 30.05.2012.

⁷*Токушев, Д.* История на новобългарската държава и право 1879–1944. С., Сиби, 2001, с. 117–118.

⁸Протоколите на Учредителното Българско Народно събрание в Търново. С., Хр. Г. Данов; Пловдив, Русчук, 1879, библ. Harvard College Library, с. 335 и сл.

⁹*Ташев, Р.* Обща теория на правото. Основни правни понятия. С., Сиби, 2004, с. 32.

¹⁰Тази законодателна политика впоследствие ще доведе до бламирането на кабинета на Т. Бурмов. По-подробно виж: *Манолова, М.* Парламентаризмът в България 1879–1894. С., Сиела, 2003, с. 14 и сл.

за самостоятелно съществуване на Българското Княжество, стабилното изграждане и функциониране на държавния му апарат, както и стремежа за така необходимото му международно признаване, което само би спомогнало за законодателното гарантиране на гражданските права и свободи и в частност на изборителните права на българските граждани.

Изборите за народни представители в първото Обикновено народно събрание са свикани според повелите на Конституцията с Княжески Указ № 126 от 29.08.1879 г.¹¹ и датата, определена за провеждането им, е 30.09.1879 г. Във връзка с първите парламентарни избори възникват няколко генерални проблема, които засягат пряко и основно изборителните права на българските граждани.

На първо място ще се спра на броя на депутатите в първото ОНС и начина за определянето им съгласно чл. 86 ал. 1 ТК:

Данните, с които разполагаме за броя на населението в Княжество България към 30.09.1879 г., посочват, че общо населението е наброявало 1 800 000 души, като броят на имащите право да упражнят активно изборително право в изборите от септември 1879 г. възлиза на 219 000 души, при изборителна активност от 32 %¹².

Първото официално преброяване на населението в Княжеството е извършено на 01.01.1881 г. и съдържа информация към 31.12.1880 г.¹³. От него става ясно, че общата численост на българското население е 1 998 983 души, от които 1 007 105 са мъжете, а 975 253 са жените.

По този начин се отчита едно забележително увеличаване на населението на Княжеството в рамките на една календарна година с близо 200 хиляди души. Като се има предвид следвоенното положение в страната в годините непосредствено след Освобождението, както и тежкото икономическо положение, по никакъв начин не бих могла да обоснова това нарастване с естествен прираст или раждаемост на българските граждани – по-скоро може би става въпрос за завръщане на български граждани след края на войната, били поради различни причини в странство.

¹¹ Държавен вестник, бр. 6 от 29.08.1879 г.

¹² Блек, С. Установяване на конституционно управление в България. С., Отворено общество, 1943, с. 160–161.

¹³ Предварителни резултати от преброяването на населението на 01.01.1881 г., Статистика а Княжество България, Resultats preliminaires du recensement de la population du 1/13 Janvier 1881/ Bureau de statistique. С., 1881, с. 4–45; Общи резултати от преброяване на населението на 1 януари 1881 г. – Resultats generaux du recensement de la population du 1/13 Janvier 1881, Bureau de statistique. С., 1884.

Но ако сравним данните от официалните преброявания на 31.12.1887 г.¹⁴, когато вече е извършено съединението, и данните от преброяването от 31.12.1892 г., ще видим, че за пет години българското население се е увеличило с приблизително 156 хил. души. Именно поради тази причина ми се струва, че е нереално за една календарна година от 1879 до 1880 г. населението да се е увеличило с пъти в повече, в сравнение с едно петгодишно увеличение, което е настъпило в период на стабилизиране на Българската държава и присъединяването на Източна Румелия. Затова смятам, че има несъответствие и неправилно отразяване на първоначалния брой на българското население, тъй като за него са служили неофициални данни, а в същото време увеличението е показателно и оттам изводът, до който стигам, е, че населението на Българското княжество е било повече от 1 800 000 души.

Но защо се налага това уточнение и по какъв начин рефлектира върху изборителните права на българските граждани? Отговорът е изложен в чл. 86, ал. 1 на конституцията, а именно, че броят на депутатите се определя на 10 хил. души население и от двата пола.

Противно на посочения от Сирил Блек и Мария Манолова брой на народните представители – 170 души¹⁵, от които само 30 са консерватори, броят на народните представители в първото ОНС е вариращ и трудно определяем. Така, например, в третото заседание на първото ОНС от 23. 10.1879 г. броят на депутатите е 158 „по официален списък”¹⁶, в шестото заседание от 25.10.1879 г. броят е станал 160¹⁷, а в

14

http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%8F%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B0_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE_%D0%B2_%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F – достъпно на 12.06.2012 г., както и

http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%8F%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B0_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE_%D0%B2_%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F – достъпно на 29.05.2012 г.

¹⁵Блек, С. Цит съч., с. 163; Манолова, М. Парламентаризмът в България, 1879–1894. С., 2003, с. 19; По всяка вероятност по отношение на броя на депутатите, те черпят информацията си от Държавен вестник, в който е публикуван списъкът на депутатите. В същото време не може да се допусне, че във всяко едно заседание на I ОНС стенографското дружество е допуснало печатна грешка при обявяването на броя на депутатите. Също така от работата на автора по проверката на изборите от страна на Народното събрание е разгледан индивидуално изборът на всеки един депутат, което е отразено и в Приложение № 1 и броят на избраните депутати възлиза на 164. Независимо че един и същ депутат може да се яви избран от няколко околии едновременно, то чл. 27 от ВПИПОНС предвижда след съответния личен избор на народния представител – на коя околия избира да бъде представител, за освободените места в рамките на 40 дни да се насрочат нови избори и по този начин тези места се попълват, в резултат на което броят на депутатите продължава да бъде 164.

¹⁶Дневници на първото Обикновено Народно Събрание. Държавна печатница. С., 1880, с. 16.

десетото заседание той е 157¹⁸. От направената от мен проверка на резултатите от изборите, съгласно Стенографските дневници на първото ОНС, излиза, че броят на народните представители е 164¹⁹.

Оттук изниква основателният въпрос въз основа на какъв брой население от български граждани са избрани 164 депутати? Не би ли следвало, ако се използват дори неофициалните данни за 1 800 000 души, броят на народните представители в първото ОНС да е поне 180? Какво става, ако, както на места се случва, се прилага правилото на чл. 25 от ВПИПОНС, което противоречи на Конституцията, но предвижда за всяка фракция над 5000 души да се избира един народен представител? Тогава излиза, че народните представители трябва да са минимум 180, защото в противен случай се получава математическо разминаване с около 20 народни представителя по-малко, което от своя страна нарушава изборителните права на около 200–240 хиляди български граждани, притежаващи активно изборително право, като не им се осигурява възможност за пряко представителство в народното събрание и по този начин не само че се погазва, но се нарушава и принципът за предоставяне на властта от народа и за народа, което е и основният демократичен елемент и достойнство на първата ни Конституция. Следователно некоректното определяне на общия брой на българското население довежда до неправилното определяне на броя на народните представители, които трябва да бъдат избрани в първото ОНС. Този факт сам по себе си поражда нарушаване на чл. 86, ал. 1 от ТК и води до невъзможността на минимум 1/8 от българските граждани да бъдат представлявани в националния парламент, с което грубо се нарушават конституционните им изборителни права.

На второ място трябва да отбележим нарушаването на чл. 86, ал. 5 от Търновската конституция:

Преди Освобождението на България от османско владичество в империята е съществувала стриктна система за гражданска регистрация на населението, която е била изградена и коректно спазвана от турските административни власти, най-малкото защото чрез нея се дава точна информация за данъчно задължените лица във всяко едно населено място. Успоредно с гражданската регистрация, предприето от турските власти, на някои места в българските земи се въвежда и църковна поименна регистрация на населението. Регистрацията в църковните книги е включвала отразяване

---

¹⁷ Пак там, с. 78, 103, 141, 158 и сл.

¹⁸ Пак там, с. 106.

¹⁹ Виж: Приложение № 1.

на настъпили събития по гражданското състояние на лицата – раждане, брак, разтрогване на брака и смърт. Само няколко години след Освобождението с Указ от 10.12.1880 г. се утвърждава Закон за забележаване ражданията, женитбите и умираанията (ЗЗРЖУ). Съгласно този закон регистрите по гражданското състояние са се водели от енорийските свещеници, имамите и хахамите, които са задължавали да отбелязват в особен регистър всяко раждане, женитба и смърт²⁰. Какво обаче се случва в първото ОНС непосредствено след прочитането на тронното слово и обявяването на събранието за открито? Депутатът Горбанов пита: ”Могат ли да се признаят за депутати тия лица между присъстващите, които ако и избрани, но нямат 30 години?”²¹ Когато чрез този въпрос се поставя директно проблемът за възрастта на депутатите и за това, че измежду присъстващите в първото ОНС има представители, които видимо не отговарят на конституционното изискване за притежаване на пасивното избирателно право, обвързано с „възраст по-горе от 30 години”, пръв най-яръстният привърженик на конституционния буквализъм в лицето на Стефан Стамболов реагира, тъй като този въпрос се отнася главно до него и липсата му пасивно избирателно право.

Стефан Стамболов е роден в Търново на 31.01.1854 г.²² и към откриването на I ОНС на 21.10.1879 г. е на 25-годишна възраст. От изказването на д-р Цачев²³ стават ясни и доказателствата за невъзможността на Стамболов да бъде народен представител: „... Избираеми за представители са всички български граждани, които се ползват с граждански и политически права и са на възраст по горе от 30 години и да са книжовни (грамотни). Според сведенията, които имам от Търновския градски съвет, г-н Стамболов е на 25 години. Тези сведения са тука и са подписани от градския кмет..., от Г. Живкова (който е и приятел на Ст. Стамболов)... Три свидетелства от духовната семинария на град Одеса...”. Други доказателства в подкрепа на това твърдение посочва Бурмов²⁴, който представя телеграма от Ректора на семинарията, че Стамболов е на 24 години. „От Търново са станали списъци, по-младите, които подлежаха на набор и в тях се намира г-н Стамболов, означен 24 или 25-годишен. Списъкът за избирателите Ст. Стамболов е вписан учител, 30-годишен”.

²⁰Хронология на нормативните актове, съдържащи разпоредби за имената на българските граждани за период от 1892 г. до 1999г. – <http://www.grao.bg/normact/normativ-imena.html> – достъпно на 13.06.2012

²¹Дневници на Първото ОНС..., с. 6.

²²Трето Българско царство 1879–1946. С., Труд, Историческа енциклопедия, 2009, с. 341.

²³Дневници на I ОНС..., с. 116.

²⁴Пак там, с. 119.

Независимо от това, че в изборните списъци е записан като 30-годишен и бивш учител, това отново не отговаря на конституционното изискване за възраст, защото чл. 86 предвижда възраст *по-голяма* от 30 години, а не точно 30 години. Изискването е съобразено с качествата, които трябва да притежава едно лице, за да бъде поставен на отговорното място на народния представител – достолепие, честност, морал и определена житейска зрялост²⁵. При избора на Стефан Стамболов трудно можем да кажем, че се открива, което и да било качество от гореспоменатите. Със самочувствие той прехвърля вината за избирането му върху гласоподавателите, защото „изборният закон е за изборителите“²⁶ и едва ли не именно гражданите са били виновни за неговото избиране, защото той знае законите и „тежко и и горко на оновога от представителите, който е дошъл да нарежда закони на държавата ни и не знае основните закони и не си е поставил за длъжност да пази и уважава всичките закони“. Отново го репликира депутатът Горбанов²⁷: „...не са виновни изборителите...“, като се опитва да ангажира съдебната наказателна отговорност по чл. 35 от ВПИПОНС за „ония, които чрез лъжовни известия, клеветнически слухове или с други калпазански средства са поискали да измамят или са измамили гласоподаването на изборителите“. В краен резултат не само Стамболов показва липса на чувство за отговорност към изборителния корпус чрез прехвърлянето на цялата вина за избирането му върху народа, но и самото либерално мнозинство, което парадирва за точното спазване на конституцията – в с. 134 на Стенографските дневници на първото ОНС не касира избора му, не го подлага на наказателно преследване за извършено престъпление по изборното законодателство, а приема избора му за законен и прави от Стамболов народен представител от Търновски окръг, Русенска околия на 25 годишна възраст²⁸.

Но тази констатация не се отнася само до Стефан Стамболов, същото важи и за Минко Радославов от Кесаровската околия, който е избран за депутат, въпреки че е на 28 години²⁹, Атанас Хранов от Дряновската околия, който е на 25 години³⁰, Н. Минков на 24 години – депутат от Сухиндолската околия, Петър Станчев³¹ от Ловчанския

---

²⁵Дневници на първото Учредително народно събрание в Търново по изработването на Българската конституция. С., 1890, с. 189.

²⁶Пак там, с. 21.

²⁷Пак там, с. 21.

²⁸Виж: Приложение № 1, позиция 5.

²⁹Дневници на I ОНС. С., 1880, с. 135; Приложение № 1, позиция 9.

³⁰Пак там, с. 136; Приложение № 1, позиция 14.

³¹При него градският съвет дава две противоречиви свидетелства и всичките са от Търново, крепостта на либералите. Първото е, че е роден 1856 г. Второто свидетелство № 557 е, че е роден месец октомври 1849 г., но независимо от противоречията депутатите го приемат за народен представител.

окръг, който е на 22 години, д-р Минчо Цачев на 28 години – депутат от Шуменски окръг, Константин Стоилов³² от Трънски окръг – 26-годишен и Илия Луканов от Трънски окръг.

Така в първото ОНС са приети за депутати 8 лица, които не могат да бъдат народни представители поради противоречие на конституционното изискване за възраст³³. От всичките тези „недепутати“, единствените, които имат доблестта да се откажат доброволно от мандата си поради наличието на конституционна пречка, са Илия Луканов и Константин Стоилов³⁴.

За съжаление тенденцията за приемане на народни представители, които да не отговарят на предпоставката възраст, се запазва и във второто, и в третото, и в четвъртото народно събрание. Дали поради преумора или поради неотдаване на достатъчно голямо значение на това конституционно изискване, защото „Конституцията може да грешава на някои места“³⁵, е без значение, защото с това си действие народните представители допускат възможността гласоподавателите да вотират за лица, които конституцията предвижда, че не може да ги представляват и води до нарушаване на политическите им права.

Освен изискването за възраст чл. 86 ал. 5 на Конституцията въвежда *изискване за книжовност (грамотност) на народните представители.*

Всички конституции към момента на създаването на нашата съдържат определени ограничения за упражняването на активното и пасивно изборно право

---

³²Константин Стоилов е роден на 23.09.1853 г. в Пловдив. – Във: Трето Българско царство 1879–1946. Историческа енциклопедия. С., 2009, с. 344.

³³По възрастовия признак като необходима положителна предпоставка за притежаване на пасивно, но в същото време и на активно изборно право възниква въпросът дали при положение, че се установяват несъответствия в годините на народните представители, не се наблюдава същото и с възрастта на гласоподавателите? Като се има предвид, че това са първите демократични и парламентарни избори в Княжеството, с основание бихме могли да предположим, че независимо от стройната система за двойно вписване на населението в турските административни и българските църковни регистри нарушенията е имало и в това отношение.

³⁴„София, 12.11.1879 г.

Господине Председателю!

Имах честта да науча, че съм избран за депутат в НС от три окръга, именно Шуменски, Кюстендилски и Трънски и че изборът ми е валидиран от високото събрание. Тъй като аз не отговарям на условията, положени в чл. 86 на Конституцията, аз го считам за длъжност спрямо съвестта си, да се откажа от честта да заседавам в събранието, като благодаря чрез Вас изборителите си за доверието, което имаха у мене. Приемете, моля, уверението в дълбокото ми към Вас почитание.

К. Стоилов! – Дневници на I ОНС. С., 1880, с. 251, 252.

³⁵Дневници на I ОНС. С., 1880 – изказване на Г. Атанасович, с. 7.

под формата на различни цензове – образователен, имуществен и т.н. Едно от големите достойнства, което определя и демократичния дух на Търновската конституция, се корени именно в това, че такива ограничителни мерки спрямо изборителния корпус не съществуват.

Чл. 86, ал. 5 от Конституцията посочва изискването за книжовност или грамотност във връзка с упражняването на пасивното изборително право, което само по себе си не представлява въвеждането на образователен ценз, а възможността за боравене с езика – четене, писане и разбиране във връзка с нормалното осъществяване на функциите на Народното събрание. „Това е позитивен момент, предпазващ бъдещите парламенти от участието в тях на неграмотни представители, а че съществува опасност от това се вижда от факта на сравнително ниската степен на грамотност в голяма част от българското население в първите години след Освобождението”³⁶. Именно от тази логика се ръководят бащите учредители при разглеждането на проекта за органически устав.

Никъде в Търновската конституция обаче не се споменава изрично, че грамотността, за която става въпрос, е грамотност на български език и че именно българският език е официалният език в Княжеството. Това твърдение можем да извлечем чрез тълкувателните способности, тъй като „целта на тълкуването е да се разкрие истинската воля на законодателя от времето на приемането на закона. А волята на законодателя е ясно изразена в подготвителните работи”³⁷ по обсъждането и приемането на Конституцията на Българското Княжество.

В петото заседание на Учредителното събрание в Търново³⁸, във връзка с избирането на бюрото в УС, се извършва тайно гласоподаване с бюлетини. При прочитането на бюлетините подпредседателят обявява, че някои от тях са на иностранны езици. Думата веднага е взета от депутатата Греков, който казва, че „такива бюлетини трябва да се считат за „бели книги” (недействителни, б. а.), защото българският език като е официален език на Княжеството, в Народното събрание само той трябва да се употребява”³⁹.

---

³⁶Галунов, Т. Началото на изборното законодателство и проблемът за грамотността – <http://hermesbg.org/bg/nova-biblioteka/kniga-12a/273-nachaloto-na-izbornoto-ni-zakonodatelstvo-i-problemyt-za-gramotnostta-.html>, достъпно на 28.03.2010 г., както и Галунов, Т. Опитът за изборителна реформа от 1880 г. Българистични проучвания. Т. 9. В.Т., 2007, с.148–168; Палангурски, М. Изборителната система в България (1879–1911). В.Т., 2007, с. 73–74.

³⁷Ташев, Р. Теория на тълкуването. С., 2001, с. 101.

³⁸Учредителното събрание 1879 г. Документи, Дневници на Първото Учредително Народно Събрание в Търново. С., 1890, с. 597.

³⁹Пак там, с. 598.

В разрешаването на въпроса се намесва и Сергей Лукиянов, който подчертава, че съгласно Постановление от 4 септември 1878 г. Императорският комисар е прогласил за официален език на Княжество България именно българския, а по отношение на използвания език в рамките на Учредителното събрание, това се оставя на усмотрението на самото събрание.

Депутатът Греков доразвива мисълта си, като споделя, че след като българският език е прогласен от Императорския комисар за официален език в Княжеството, всички са длъжни да се съобразяват с това високо разпореждане⁴⁰.

Въпросът е подложен на гласуване и с *мнозинство се приема българският език да бъде официален за Княжеството и същевременно да бъде работен език в събранието*. По-късно в УС при обсъждането на предпоставките за притежаване на пасивно изборително право и дискутирането на термина „грамотни” и нейното квалифициране от страна на народния представител Чернев като „неопределена”, другите му колеги в лицето на депутата Стойчев го репликират, понеже „това се разбира, защото официалният език е българският⁴¹”, а колегата им Стоянов доуточнява, че с думата „грамотни” *подписващите разбират грамотни по официалния език* и с това разискванията по отношение на грамотността и езика приключват. Текста на чл. 80 от руския проект, който кореспондира на чл. 86 от Търновската конституция, е приет с вишегласие.

От всичко изложено дотук волята на законодателя става ясна и непоклатима, а именно, че за официален език в Княжеството се счита българският и че грамотността на него е изискуемата книжовност по чл. 86 от Конституцията.

Как се отразява това положение върху политическите изборителни права на гражданите? На първо място се изказват опасения, че всеобщото изборително право, признато на всички български граждани, ще бъде ограничено, тъй като събратята турци ще бъдат лишени както от активно, така и от пасивно изборително право. Тези опасения са неоснователни, тъй като привременните правила за избиране на народни представители за първото ОНС предполагат неграмотност не само на турците, но и на българите. Във връзка с това и упражняването на всеобщото пряко активно изборително право е предвидена възможността бюлетините да се попълнят с имената на даден кандидат-народен представител под диктовката на гласоподаващия, но от грамотно лице и то на официалния език (чл. 31 във връзка с чл. 16 от ППИНПОНС).

⁴⁰Пак там, с. 599.

⁴¹Пак там, с. 749.

По отношение на пасивното избирателно право на турските представители изискванията за книжовност, включваща писменото и говоримо владеене на български език, не би трябвало да представляват пречка, тъй като в съвместното съществуване на двата етноса комуникацията, търговията, междусъседските им отношения са се осъществявали нормално на говорим български и турски⁴² езици и малко или много лицата са владеели и двата езика сравнително добре.

Интересен е фактът, че с откриването на I ОНС депутатът Гобранов смята, че руският текст на конституцията бил основен, а българският бил само превод. Затова трябвало да се прилага руският текст⁴³, нещо недопустимо за която и да било правна система и противоречаща на принципите на правото и конституционализма – преценка, която демонстрира липсата на конституционна традиция сред българското общество, но и не отчита основната функция на официалния език като мощен инструмент за интеграция на малцинствените групи⁴⁴, воля за извоюване на пълен суверенитет на Княжеството и не на последно място предпоставка за Съединението.

По отношение на провеждането на парламентарните избори в Силистренски окръг Окръжният съвет махнал турските депутати и на тяхно място сложили българи, които, макар и да били събрали по-малко гласове от турските си събратя, били грамотни за разлика от последните⁴⁵.

Шуменският окръжен съвет замества четиримата избрани турски депутати с български заради неграмотността им на официален език, като това станало въз основа на Предписание № 1556 на Варненския губернатор от 19.09.1879 г.⁴⁶. Освен това в Русенския окръг бюлетините на турските избиратели са написани на турски и изборите били отменени, а в Русчушки окръг бюлетините били написани и на български, и на турски език едновременно. Депутатите касират само изборите в Русенски окръг и то не въз основа на турските бюлетини, които са недействителни според чл. 16 ППИПОНС, а на други основания, които ще бъдат разгледани по-нататък като друг вид нарушение на избирателните права на гражданите.

⁴²По-подробно виж: *Радев, С.* Ранни спомени. С, 1969.

⁴³Дневници на I ОНС. С, 1880, с. 17.

⁴⁴*Тотоманова, А.* Правото на образование и официалният език..., с. 2 и сл.

http://www.paideiafoundation.org/mce/file/ANALIZI/Analizi_Gr_cennosti_i_obrazowanie.pdf, достъпно на 28.03.2012 г.

⁴⁵Дневници на I ОНС, с. 163.

⁴⁶Дневници на I ОНС, с. 180.

Въпросът за грамотността отново се повдига. Горбанов иска „понеже тука има събрата турци, които не знаят български..., то позволете им да говорят на турски⁴⁷. А Славейков застъпва тезата, че тъй като „те са грамотни на своя си език, като се приеха толкова други депутати турци, които са грамотни само на езика си, то мисля, че и те трябва да се приемат“⁴⁸. И двете предложения са приети.

Така болшинството от турските депутати, избрани от населението за представители в първото ОНС, не отговарят на изискването за книжовност както на Конституцията, така и на Привременните правила и не успяват да се включат адекватно и ползотворно в работата на Народното събрание. По този начин не само че не представляват ефективно избирателите си, но и се създават допълнителни усложнения във функционирането на Народното събрание и провеждането на заседанията му, като например раздаване на материали – Конституцията и Правилника за дейността на НС на турски език, нещо, което не е направено до петото заседание⁴⁹, осигуряването на превод за изказванията на тези депутати и др. А всичко това можеше да се избегне, ако по отношение на изборите и проверката им бяха спазени стриктно правилата на чл. 86 от ТК и разпоредбите на привременните правила, които в крайна сметка са създадени, за да обезпечат политическите права и свободи на гражданите.

Не на последно място чл. 86 във вр. с чл. 65 от Конституцията поставят изискване на българско гражданство както с оглед на притежаването на пасивно избирателно право, така и по отношение на заемането на държавна служба. Това конституционно решение е утвърдено, уповавайки се на политическата логика за самостоятелното функциониране на Княжеството и опазването му от превръщането му в проводник или провинция на чужда държавна политика, като се изключи участието на чужди граждани в народното събрание и държавните служби.

Първият български кабинет, избран от Негова Светлост, назначен с Указ № 1 от 05.07.1879 г.⁵⁰, включва представителите на Консервативната партия, начело с министър-председателя Тодор Бурмов⁵¹, който едновременно е министър на

⁴⁷Дневници на I ОНС..., с. 163.

⁴⁸Пак там, с. 180.

⁴⁹Дневници на I ОНС.

⁵⁰Държавен вестник, бр. 1 от 28.07.1879 г.

⁵¹Тодор Стоянов Бурмов е роден на 2 януари 1834 г. в с. Нова Махала, Габровско, умира на 25 октомври 1906 г. в София. Завършва Киевската духовна семинария, а по-късно и Духовната академия с титла магистър. Работи като учител в Габрово, редактор е на в. „Български книжници“, „Съветник“ и „Време“, кореспондент на „Московские новости“ и „Москва“. Преводач и съветник по българските въпроси в руското посолство в Цариград, активен участник в борбата за църковна независимост.

вътрешните дела и управляващ министерството на народното просвещение до 26.07.1879 г., когато на тази позиция встъпва д-р Георги Атанасович⁵².

За министър на външните дела и изповеданията князът назначава Марко Балабанов⁵³, Григор Начович е избран за министър на финансите⁵⁴, на Димитър Греков⁵⁵ е поверено министерството на правосъдието. Всичките те са високо квалифицирани специалисти в различни области, притежаващи забележителна биография, български граждани са и освен назначението си от княза, получават депутатски места от първите избори за народни представители⁵⁶. Така Тодор Бурмов е избран от Габровска околия – околия Бичка⁵⁷, Самоковски окръг – околия Боичин, Варненска губерния – Шуменски окръг, Кюстендилски окръг, първа околия и Русчушки окръг. Георги Атанасович е народен представител от Софийска губерния – Дупнишки окръг. За Марко Балабанов гласуват от околия Росоман, Самоковски окръг – околия Боичин, Варненска губерния, окръг Хаджиоглу Пазарджик и Русчушки окръг. Димитър Греков са избрали от Русчушки окръг. За военен министър князът избира ген. Петър Паренсов⁵⁸, който е руски поданик, роден на 5 юли в с. Ивашево, Волгоградска губерния. Завършва Пажеския кадетски корпус и Руската военна академия – образование и качества, които несъмнено го правят подходящ за този пост, с изключение на едно – липсата на изискуемото българско гражданство. И независимо че

Присъства при подписването на Санстефанския мирен договор. Вицегубернатор на Пловдив и губернатор на София. – Виж : Енциклопедия на правителствата, народните събрания и атентаните в България. С., 2009, с. 8; Политически партии, организации и движения в България и техните лидери 1879–1949. С, 1991.

⁵²д-р Георги Атанасович е роден на 10 март 1821 г. в Свищов, завършва гимназия в Атина и медицина в Париж. Упражнява лекарска практика като акушер-гинеколог в Букурещ, през 1861 г. става професор по медицина в Букурещ, лекар е в Руско-турската освободителна война. Умира на 26 февруари 1892 г. в Свищов. – Виж: Енциклопедия на правителствата, народните събрания и атентаните в България. С., 2009, с. 10.

⁵³Марко Димитриев Балабанов е роден през 1837 г. в гр. Клисурса. Завършва богословското училище на о. Халки, следва право в Атина и медицина в Париж, също участва дейно в разрешаването на църковния въпрос, секретар е на Св. Синод, редактор на сп. Читалище, в. Век, вицегубернатор на Свищов и Русе. Той е народен представител в Учредителното народно събрание. Умира на 16 юни 1921 г. в София. – Виж: Енциклопедия на правителствата, народните събрания и атентатите в България. С., 2009, с. 9.

⁵⁴Григор Димитров Начович е роден на 22 януари 1845 г. в Свищов, завършва френски католически колеж в Бебек, учи в Търговското училище във Виена и във Висшата финансова школа в Париж. Умира на 4 януари 1920 г. в София. – Виж: Енциклопедия на правителствата, народните събрания и атентатите в България. С., 2009, с. 8–9.

⁵⁵Димитър Панайотов Греков е роден на 2 септември 1847 г. в Болград, Бесарабия. Завършва гимназия в родния си град и след това завършва право в Екс ан Прованс, Франция, член на Браилския съд, притежава самостоятелна адвокатска практика. Става председател на Софийския областен съд, член на Касационния съд. Умира на 21 април 1901 г. – Виж: Енциклопедия на правителствата, народните събрания и атентаните в България. С., 2009, с. 9–10.

⁵⁶Без Григор Начович.

⁵⁷Виж: Приложение № 1.

⁵⁸Енциклопедия на правителствата, народните събрания и атентатите в България. С., 2009, с. 9.

изпълнителната власт принадлежи изцяло на княза (чл. 12 във вр. с чл. 149 от Конституцията, както и че назначаването и уволняването на министрите се извършва от княза, Негова Светлост постига две цели с назначаването на първия кабинет – на първо място налага практиката в Министерския съвет да се включват лица, които не участват в партията, която е спечелила изборите, но и двама от тях не са народни представители, а на второ – стремежът на княза да доминира в изпълнителната власт чрез назначаването на руснак за военен министър⁵⁹.

По този начин се игнорира правилото не само на чл. 65 от Конституцията, който изисква наличие на българско гражданство, като предпоставка за заемане на държавна или обществена служба, но и правилото на чл. 66, който предвижда изключения от горното правило само при изричното разрешение на Народното събрание. С тази политика се създават основите на включването на чужденци в упражняването на държавната политика на Княжеството, които в един по-късен етап ще се обърнат срещу главния си проводник – Александър I и не само, че ще настроят както княза, така и част от обществото срещу себе си, като в краен резултат това ще коства престола на хесенския херцог.

В Народното събрание се повдигат въпроси от страна на либералното мнозинство чрез Стефан Стамболов, който атакува както министър-председателя Бурмов – обвинявайки го, че е руски гражданин, така и министър Греков, обявявайки го за румънски гражданин, като същият опит прави и против Евлоги Георгиев. Стамболов обвинява консервативното правителство в неконституционни методи в своята политика и че самият министър-председател, бидейки чужд гражданин, няма право да бъде член на народното събрание⁶⁰. Претенциите си към тези народни представители Стамболов повдига отново по време на единствената сесия на първото ОНС, но този път след като противоконституционното му избиране за народен представител е вече факт. Може би и това му дава повече сигурност, устрем и склонност към нападения над колегите му. В крайна сметка така поставените обвинения в липсата на българско гражданство се оказват неоснователни, но отнемат много време от работата на народното събрание, пропиляно в излишни разисквания.

В чл. 131 и 132 от Конституцията и прилагането им в Първото Обикновено Народно събрание четем: „След определяне на изборните резултати избраните кандидати за народни представители придобиват депутатски мандат, но Народното

⁵⁹Токушев, Д. История на новобългарската държава и право 1878–1944. С., 2001, с. 107–109.

⁶⁰Стамболов, С. Конституцията се нарушава, в. „Целокупна България”, I, 9 (25 юли 1879 г.)

събрание все още не съществува като орган. Едва след свикването му на първо заседание и извършване на определени действия, предвидени в Конституцията (произнасяне на тронното слово и полагането на клетва – б.а.), избраните народни представители се конституират в орган и могат да осъществяват принадлежащите им правомощия. Конституирането е началният момент, от който започва да функционира новоизбраното Народно събрание⁶¹.

Така чл. 131, 132 от Търновската конституция предвиждат, че преди отваряне на събраниято всичките му членове в едно време, според обредите на вярата си, полагат клетва. Духовните лица от своя страна се *обричат тържествено* да вършат всичко по съвест, като имат пред очи само общото благо на държавата и Княза, т.е. както духовниците, така и цивилните избрани народни представители дават *клетва*⁶² пред Бог (в зависимост от вероизповеданието си), с което действие се осъществява и последният елемент от фактическия състав по избирането на лицата за народни представители – част от пасивното им избирано право, като в същото време с този акт се извършва конституирането на Народното събрание⁶³. В своите разсъждения по отношение на клетвата Стефан Стойчев я определя като императивно формулиран акт с определени юридически последици, отказът от който води до отказ от мандат.

С решение на КС № 1 от 1992 г. отказът от клетва лишава народния представител от възможността да упражнява своите пълномощия, но запазва мандата му. В същото време съдържанието на мандата на народния представител се изразява в неговите пълномощия, затова Народното събрание не може да функционира щом депутатите в него не могат да упражняват пълномощията си. Това е причината, поради която в настоящата разработка се отделя внимание на клетвата и изпълнението на чл. 131 и чл. 132 от Конституцията в първото ОНС.

Така непосредствено след прочитането на тронното слово на княз Александър I при откриването на първото обикновено народно събрание под клетвения лист, след произнасянето на съответните клетви за християните и мюсюлманите, той се подписва от 89 депутати⁶⁴.

⁶¹Стойчев, С. Конституционно право. С., 2002, с. 365.

⁶²Както клетвата, така и оброкът по своето значение представляват синоними, които отразяват тържествено обещание в името на „нещо свято” – това може да е Бог, със съответните му разновидности за конкретната религия или нещо свидно и ценно за индивида в частност. По отношение на клетвата виж: <http://rechnik.info/%D0%BA%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B2%D0%B0> – достъпно на 18.06.2012 г.; а за оброка виж: <http://rechnik.info/%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%BA> – достъпно на 18. 06. 2012 г.

⁶³Стойчев, С. Цит. съч., с. 365–366.

⁶⁴Дневници на I ОНС..., с. 8.

Ако вземем предвид броя на депутатите, които са избрани в повече от една околия, ще установим реалния брой на народните представители в Първото народно събрание⁶⁵, т.е. от всички тези депутати, избрани в повече от едно място и съгласно правилата на ВПИПОНС, според които те трябва да изберат само едно място, на което да бъдат представители, излиза, че се освобождават общо 21 места от общата численост на 164 избрани депутати⁶⁶ и следователно реалният брой на депутатите, присъстващи в Народното събрание, възлиза на 134 народни представители.

Уточняването на истинския брой на депутатите се налага, за да посочим, че от 134 души общ брой народни представители само на 89 е представена възможността да положат клетва. На останалите 45 това *de facto* е отказано.

Когато в третото заседание на I ОНС председателят Каравелов се обръща с думите: „Ония господа, които са дошли после прочитането на списъка, нека си кажат имената, а които не са записани в каталога, нека дойдат да се запишат”⁶⁷, то той призовава депутатите да се подпишат под клетва, която *не са дали*, като обяснява, че „това е само за сега, после може да им се вземе клетва”, извършва сериозно нарушение както на пасивното изборно право на народните представители, така и нарушение спрямо активното изборно право на гласоподавателите. Защото, от една страна, не дава възможност на народните представители да завършат фактическия състав по избирането си, като нарушава формално установено и императивно закрепено конституционно правило, водещо до недействителността на избора им за депутати, а от друга – незачитане на вота на изборния корпус и погазване на изразената народна воля дадено лице да бъде депутат. Това явление се повтаря и в седмото заседание, когато записването без клетва продължава⁶⁸.

Чак в четиринадесетото заседание на останалите 45 неподали клетва депутати се дава тази възможност⁶⁹, но като се има предвид, че общият брой на заседанията на I

---

⁶⁵Така Петко Каравелов е избран в Гърново, Видинска околия и Кулска околия; Петко Славейков е избран в Гърновска губерния, Плаковска околия, Дряновска околия, околия Новоселци и Плевенски окръг; Драган Цанков е избран в Русенска околия, Варненски окръг и Свишовски окръг; Климент Бранитски е избран едновременно в Лесовска околия и Плаковска околия; Георги Тишев е избран в Ловчански окръг и Дерменска околия; Тодор Бурмов е избран от Габровска околия, Самоковски окръг, Шуменски окръг, Кюстендилски окръг и Русчушки окръг; Танас Безериян е избран във Видинска околия и Белградчишки окръг; Цеко Петков е избран в Акчарска околия и Ломски окръг; Анко Цветан е избран в Малашевска околия и Бучинска околия. Депутатът Константин Стоилов е избран в Трънски окръг, Шуменски окръг, Кюстендилски окръг и градът Трън, а Евлоги Георгиев е избран в Разградската околия и Русчушки окръг.

⁶⁶Виж: Приложение № 1.

⁶⁷Дневници на I ОНС..., с. 16.

⁶⁸Дневници на I ОНС..., с. 78, 105–108.

⁶⁹Пак там, с. 221.

ОНС е 24 и че в периода от третото до двадесетото заседание се правят проверките на законността на изборите, първата констатация, която можем да направим, е, че през почти цялото време на съществуването на това народно събрание 45 от депутатите в него са били оставени без мандат и не са имали право да упражняват правомощията си и второ – при положение, че са били лишени противоконституционно от правомощията си, как тогава са извършвали правновалидни проверки на изборните резултати и са участвали във формирането на кворум за провеждането на пленарните заседания?

Изводът е, че невъзможността на 45 народни представители да положат клетва, е сериозен противоконституционен и порочен прецедент, насочен пряко към политическите права на гражданите от гледна точка на лишаване от депутатски мандат заради неспазване на формалните изисквания на чл. 131 и 132 от Конституцията и некоректно отношение към волеизявлението на избирателите български граждани.

Резултати от проверката на изборите за народни представители в първото обикновено народно събрание: „ Предизборната кампания, агитацията, обиколките събранията, речите, дискусиите във вестниците и прочие са много активни и от двете страни... Подкупване на избирателите така, както се разбира в Западна Европа, няма и е много малко вероятно да придружава българските избори. И двете партии с похвален такт избягват да намесват името, действията или намеренията на Негово Височество в дискусиите⁷⁰. Но „... по-голямата част от населението няма понятие от традиционните избирателни процедури на демократичното управление: „ ... Нашият избирател и особено този, който очаква да играе активна роля, става много възбуден в навечерието на изборите. Той е обхванат от яростни пристъпи и странно чувство, подобно на душевно опиянение, което често ако не винаги, е придружено от пълно впиянчване”⁷¹.

Независимо от сериозната либерална агитация чрез обещания за отмяна на всички данъци в държавата, която довежда до съкрушителната им победа⁷², избирателната активност на населението е много ниска – само 32 %⁷³.

В този дух започва провеждането на първите редовни парламентарни избори за представители за законодателното I ОНС. Подсилен от употребата на игли, лют червен пипер и преки нападки срещу политическите опоненти, самият избран ден протича емоционално и колоритно до такава степен, че Христо Стоянов възкликва: „Може да са

⁷⁰Палгрейв до Солсбъри, Ф.О. 78/2984, № 186. София, 6.10.1879 г.

⁷¹Возазли, Д. К. Престъпленията по изборите изобщо и частно в България. – Юридически преглед X /1902/, с. 118–119, 381–383, 383–386.

⁷²Манолова, М. Парламентаризмът в България 1879–1894..., с. 19 и сл.

⁷³Блек, С. Установяване на конституционно управление в България. С., 1996, с. 161.

станали някои злоупотребления, както всички знаете, че има такива... Ний знаеме, че както частните хора избиратели, така и самата администрация на много места е повдигнала процеси”⁷⁴.

Съгласно ВПИНПОНС органът, притежаващ компетентност по проверката им за правилност и законосъобразност, е Народното събрание. Въпреки призивите на Негово Височество по отношение на необходимостта от стриктност и експедитивност в работата на законодателното народно събрание⁷⁵ единствената работа, която успява да свърши това събрание в рамките на краткото си съществуване, е проверката на изборните процес и резултати.

Самата организационна работа на събранието е смутена поради неорганизираността на администрацията, която не спазва разпоредбите на Привременните правила за незабавното изпращане на протоколите от изборите на Народното събрание за проверка непосредствено след приключването им. Така, например, към дата 03.11.1879 г. Народното събрание все още не разполага с пълните дневници от всички избирателни околии и реално не може да започне извършването на проверките им. Към датата на отварянето му в Народното събрание са били налични 1/5 от протоколите. Възниква основателният въпрос как може да бъде извършена проверката на пълномощията на народните представители, тъй като липсва информация на какво основание са избрани конкретните лица, от кой окръг, отговарят ли на конституционните изисквания за притежаване на пасивно избирателно право. Повечето от депутатите са били известени с телеграма, че са избрани за народни представители и не притежават законоизискуемите свидетелства от околии, че са избрани⁷⁶, а в същото време: „Последните избори са станали на 3 октомври, а днес имаме трети ноември. И от Китай да бъдат, с пощата щяха да дойдат”⁷⁷. Това е един изключително дълъг и неспазен срок от страна на административните служби, който принуждава НС да започне тромаво проверките на изборите.

От проверките на изборния процес и изборните резултати се установяват следните нарушения, водещи до прякото засягане на политическите права на гражданите:

⁷⁴Дневници на I ОНС..., с. 112.

⁷⁵Виж тронното слово на Александър I Батенберг при откриването на I ОНС. – В: Дневници на I ОНС..., с. 3–6.

⁷⁶Дневници на I ОНС..., с. 101.

⁷⁷Издаване на Хр. Стоянов. – В: Дневници на I ОНС..., с. 110.

На първо място, въпреки императивно формулираното законово изискване за точното отбелязване в протоколите от изборните секции на броя на избирателите и гласоподавателите, преобладаващата тенденция е това да не се прави под предлог, че на болшинството от местата изборите са се произвели от втория път и изискването за наличие на $\frac{1}{4}$ от гласовете на избирателите не важи.

Така в Търновски окръг, Русенска околия в официалните протоколи липсват данни за броя на гласоподавателите, същото се отнася за Лесовска околия, Дряновска околия, Сухиндолска околия, Ловчански окръг, Троянска околия, Дерменска околия, Желенска околия, Видин, Ряховски окръг, Варна, Бучинска околия, околия Новоселци, околия Боичин, окръг Радомир, Трънски окръг, Свищов, Ески Джумайски окръг и Еленски окръг.

На много места в изборителните дневници липсва общият брой на избирателите, като това е независимо дали изборите са проведени от първи или втори път. Това явление наблюдаваме в Габровска околия, Акчарска околия, Кулска околия, Врачанска околия, околия Чирен, окръг Балчик, Силистренски окръг, околия Малашевци, околия Росоман, Варненска губерния и Трън.

Има и трети вид дневници, изпратени от изборните бюра. Те са интересни с това, че в тях не са посочени както избирателите, т.е. лицата, отговарящи на конституционните изисквания за притежаване на активни изборителни права, така и броят на гласоподавателите, или лицата, които са упражнили правото си на глас. Това се отнася за Ломски окръг, околия Старо село, околия Орхание, Тетевенска околия, Боготска околия, Провадийски окръг, Дупнишки окръг Кюстендилски окръг и Русчушки окръг⁷⁸.

Както се вижда от горесцитираните данни, това неспазване на привременните правила е *масово* и предизвиква проблеми, свързани с нарушаването на политическите права на българските граждани.

При отварянето си всяка изборителна секция разполага с поименните списъци на лицата, имащи право да вотират в тях. Когато не са предоставени данни за лицата, упражнили правото си на глас в конкретно изборително бюро, веднага се поражда съмнението за манипулация на изборния резултат, защото при липса на точен брой на гласоподавателите този брой може да се измени с цел преиначаване на резултата както във възходяща посока, така и в низходяща. По този начин се възпрепятства

---

⁷⁸Виж: Приложение № 1.

извършването на реална и обективна проверка относно достоверността на окончателния резултат от вота, както и да се констатира фактическото вишегласие за даден кандидат. Още повече, че всеки гласоподавател има конституционно-установената и законо-утвърдената възможност да гласува само по веднъж. Липсата на определяне на точния брой на гласоподавателите предполага заобикаляне на това правило в името на неправомерното спечелване на изборите от конкретна политическа фракция, представителите на която са завладяли съответното избирателно бюро.

Същото манипулиране на изборните резултати може да се постигне чрез липсата на информация за общия брой на избирателите, тъй като, когато той не е установен, може да се окаже, че даден кандидат за народен представител е спечелил вота с резултат, надхвърлящ броя на избирателите.

Още по-фрапиращо е нарушението на чл. 19 от Временните правила, тъй като при липса на точен брой на избирателите не може да се прецени дали изборите са произведени законно при провеждането им за първи път или се налага повторно гласуване.

С тези си действия администрацията, а по-късно и самото Народно събрание, което ги потвърждава за законни, нарушават активното избирателно право на българските граждани, като едва ли не стават съучастници в една манипулация на народния вот и неотчитането на реалната народна воля във връзка с управлението на Княжеството.

Друго нарушение на правата на българските граждани по отношение на така проведените избори се явява неспазването на чл. 3 и 4 във вр. с чл. 12 от Временните правила. Първата констатация за това нарушение се съобщава с Рапорт от 04.10.1879 г. на Георги Иванов⁷⁹. Чрез подобно „колективно“ поднасяне на бюлетините в избирателното бюро се нарушава принципа за проверка за наличието на даден гражданин в избирателния списък – чл. 11 на Временните правила; не може да се

---

⁷⁹Рапорт:

Покорният Ви, понеже се избрах за председател на бюрото в селото Сухиндол за бившия избор, относително за представителите от няколко околни села, пренесоха ми скупом билетите на съжителите на селата си за тяхно улеснение, защото народа насили да си отива. Освен това истина че и от частни лица се прибраха особено много билети, но защото стана забележка от някои си лица върху реченото бюро за приемането на тия ни приети скупци на билети, известявам Ви с право зда Ваше известие и за защитата ни във всякакъв случай на обвинение.

4.10.1879 г.

Ваши порокнии

Търново

Георги П. Иванов

установи броят гласувания да дадено лице – създава се невъзможност точно и коректно да се отбележи всяко гласувало лице и най-важното: *не може да се установи дали тези бюлетини наистина съдържат волеизявлението на гласоподавателя* или са съставени по престъпен начин, целящ спечелването на изборите от точно определен кандидат, за когото избирателят не подозира че е гласувал, ако изобщо е упражнил правото си на глас. Абсурдността на ситуацията се дообогатява с факта, че независимо от незаконността на така проведените Сухиндолски избори, те не са отменени: Приказ, обявен от Губернатора и цитиран от Стамболов⁸⁰: „*Търновския съвет, като осъзна, че на основание чл. 24, че губернаторът не е компетентен да развали изборите, защото само народното събрание може да направи това, заяви на г-н Министъра на вътрешните дела по телеграфа. Министърът отговори: „Подчинявайте се на по-голямата от вас власт” и така се признаха всички избори в Търновски окръг, според приказанието на г-на Губернатора за незаконни.*

Народният представител Славейков подвежда депутатите, като подчертава : ”Администрацията ли трябва да вярваме, когато видим, че всичко е побъркано или от точната проверка трябва да вярваме за точност тъй и правилността на изборите? Аз мисля, че трябва да вярваме на последното, защото сме чули, че на едно място гласовете не са забележени, на друго място са вършени изборите колективно, на трето място е даден избираният под съд. Сега аз не зная как ще можем да не осъдим администрацията. Затова ние сега не правим интерпелация, а разправяме изборите на Народното събрание и всички, които слушат, ще видят, че умишлено са разбъркани изборите”⁸¹. В резултат на което не само че изборите не са обявени за незаконни, но напротив – приемат се за редовни от Народното събрание.

Прилагането на чл. 7 от ВПИНПОНС : Други административни пречки във връзка с реализацията на изборите възникват по повод разделянето на околиците на окръзи „поради местни нужди и за улеснение на избирателите” съгл. чл. 7 от ВПИНПОНС. От габровци постъпва протест срещу незаконното разделяне на окръга, тъй като „градът няма 2000 къщи”, както и нарушаване на личната неприкосновеност на гражданите, установена с Конституцията. С тези си действия администрацията не само не улеснява изборите, но съзнателно създава пречки за упражняването на активно избирателно право от страна на жителите на Габровския окръг, чрез преместването на изборните бюра от центъра на града в околностите, което само по себе си е подействало

⁸⁰Дневници на I ОНС..., с. 145.

⁸¹Пак там, с. 147.

демотивиращо на избирателите, както и подвеждането под съдебна отговорност и осъждането без законово основание на членовете на бюрото, защото са дръзнали да критикуват незаконното разделяне на окръга на околии.

Независимо от нарушенията⁸² за съжаление Народното събрание приема изборите и в Габрово за законни, с което утвърждава политиката си на демонстративно незачитане на политическите права на българските граждани.

---

⁸²Господине председателю!

Долуподписаните жители от град Габрово повикахме се на 30.09 /от втори път/ от градския кмет на събрание за избиране на народни представители за предстоящото народно събрание. В събранието ни за тая цел между повдигнатите въпроси, първо място зае въпросът за разделението на Габровския окръг на три избирателни околии. Събранието намира: 1-во, че Габровският окръг е от най-малките окръзи в Княжеството и няма никаква местна нужда за разделяне, тъй като най-отличните села са на 10 верста разстояние и единственият център на Габровския окръг е градът Габрово. Тъй също не се среща никаква нужда и по народонаселението, което не възлиза на по-горе от 25 на 26 000 души. И тъй разделението на Габровския окръг на три избирателни околии се наери незаконно (чл. 7, пункт 2 от Избирателния закон – имат се предвид временните правила, б.а.)

2-ро, Свикването на 2 избирателни околии и избиранията им станаха при града Габрово на разстояние половин час. Едните на Бойката, а другите на Бичкията, а не както гласи избирателният закон, че трябва да стават в центъра на околията – чл. 7 пункт 3 от ИЗ. Селяните от селата повечето преминаваха през града Габрово, за да отидат на други определени там околии.

3-то, градът Габрово оставен сам за избирателна околия, като брои около 1500 къщи, както и другите 2 околии, съставени се от непълно число къщи за околии, защото окръгът с града заедно брои около 4000 къщи, а не 2000 къщи, не може да се счита за законна избирателна околия – чл. 7 пункт 3 от ИЗ. След като се обсъди от всяка страна това неправилно разделяне, още като нямаше от где да се потвърди, че това е станало с потвърждение на Търновския губернский съвет, защото и сам кметът, ни попитан за това, каза, че той няма никакво известие за потвърждението от Търновския губернский управителен съвет за разделението на Габровския окръг на 3 избирателни околии, че знай само това, че не му е предписано от г-н началника окръга да свиса гражданите на събрание да се избере един представител. Събранието, като се намери в този случай, от една страна, без официално потвърждаване за разделението на окръга, от друга страна, че градската околия е незаконно съставена /чл. 7 т. 3 от ИЗ/, реши да не пристъпва към изборите, а да се пита с телеграма г-н Търновския губернатор, ще ли се счита Габровската градска избирателна околия за законна, като е оставена само с 1400 дома и да се иска поправлението. Събранието упълномощи своето бюро да пита и съобщи решението на Господину Търновскому Губернатору, за която дадохме и писмено пълномощия на бюрото. После това, събранието се отложи до получение отговор. Бюрото съобщава на г-н Търновски губернатор желанието на събранието, но той вместо да даде обяснение и удовлетворение, напротив, заповядва да се даде бюрото на съд и осъди за това дето се е намерило съгласно с решението на събранието и дето е допустило да се критикува разделението на Габровския окръг на три избирателни околии. На 6 октомври бюрото се

Така в Ломски окръг, въпреки че окръгът е бил разделен на околии, изборите са проведени *колективно*, като всяка околия е подавала гласове за три лица. В Ряховски и Провадийски окръг се случило същото. В Окръг Силистренски три околии гласували едновременно. И трите околии са избрали изведнъж всичките избирателни представители. Окръжният съвет събрал после всички гласове и провъзгласил тия, които са имали най-много гласове. Тъй като от избраните Идризоглу Ахмед, хасан Махмудов, Афус Билялъ и Ахмед Ефенди са неграмотни по официалния език и затова са заменени от други кандидати, притежаващи грамотност. Така и не става ясно дали силистренските избори са приети от Народното събрание.

С този вид гласуване се обезсмисля разпоредбата на чл. 7 и същевременно се нарушава одобрената заповед на окръжния съвет за разделението на окръзите. Нарушаване има и по отношение на чл. 12 във вр. с чл. 16 от правилата, тъй като за всяка околия има определен брой народни представители, за които трябва да се гласува, но в същото време чрез нерегламентираното обединение се вотира от страна на гласоподавателите за повече кандидат-депутати – общият брой за окръга, а не според

призова на съд от г-на началника округа и без да се наведът престъпление забранени от избирателния закон, или други, осъдиха се членовете му на затвор по 6 месеца и да заплатят по 200 франка глоба. На 7 октомври ние повикани 2 път от кмета на събрание на избори, не пристъпихме към дело, докато кметът, по нашето желание, не приведе в събранието осъдените членове на бюрото, които помолихме да заемат длъжността си, и да дадат обяснение имат ли отговор от Губернатора, за което бяхме ги упълномощили да искат обяснение. Бюрото, като заема мястото си, отговори, че няма никакъв отговор от г-на Губернатора, освен заповед да се даде бюрото под съд и осъди, което се извърши от окръжния съд на 6 октомври. Събранието много се наскърби от тая случка и от това дето г-н Търновски губернатор не счел за нужно да отговори на едно събрание, а напротив да осъди представителите на туй събрание за това дето тъй му представили желанието на събранието и го молили за разяснение. След много разисквания събранието прие предложението, че понеже е вече късно да се пристъпи към избори, но да се състави и настоящето прошение, с което да се изкажат пред Народното събрание всички станали неща по изборите в нашия град, което събрание е единственият съдия да съде за правилността – чл. 21 ИЗ.

Г-н Председателю!

Жителите от града Габрово, на основание чл. 5 от ИЗ имат честта, като Ви съобщават всички гореказани, да Ви помолят най-покорно да подложите на разглеждане пред Народното събрание неправилното разпределение на нашия окръг на три избирателни околии. Тъй също просим народното събрание да освободи членовете на бюрото ни, които тъй неправедно се осъдиха.

С най-дълбоко почитание

Габрово, 14 окт. 1879 г.”

броя за околията⁸³. Следователно ако се приложи правилото на чл. 16 посочените кандидати в повече трябва да се заличат, а това не е направено и води до различна калкулация в получените гласове за народните представители, което ощетява самите тях.

Гражданските и политически права на народните представители

Във връзка с изборите във Видински окръг в Народното събрание е приложена бележка от Председателя на Окръжния съвет до Видинския губернатор относно лицето Танас Безериян, който е избран от Видинската околия за това, че е неграмотен и осъждан на два месеца затвор.

Установява се, че народният представител е затворен на 69 дни *без присъда*⁸⁴, което е нарушаване освен на личната му неприкосновеност, така и на имунитета му на народен представител, предвиден в чл. 96 от Конституцията на Княжество България, а грамотността му се потвърждава от преосвещеник Мелетий и Илия Цанов, затова видинските избори се приемат за законни.

Врачански окръг, околия Чирен във връзка с изиждането на Кънчо Иванов и Георги Петков, Окръжният съвет прави постановление, с което определя, че те не могат да бъдат избираеми, защото били наказани – единият на една година, а другият на повече от една година затвор и затова постъпило разпореждане за провеждането на втори избори, които не успели да се състоят. На 7 октомври, когато била определена датата за вторите избори, три лица – Гено Иванов, Тончо Лилков и Тодор Стоянов – подбудили населението да не гласува. Изборите отново са приети за законни⁸⁵.

В Разградски окръг, Заветска околия, депутатът Бърнев е задържан от местната власт в качеството му на дописник на в. Българин. Осъден е на 500 фр. глоба, същото се е случило с Г. Караначев, Д. Цанков⁸⁶.

От Никополски окръг, Брестенска околия, постъпва заявление от населението, че „Флори Тодоров е бил при бившето турско правителство постоянно под затвор за разни злоупотребления, за което не може да бъде член на бюрото. Агитира румънското население да гласоподава за него. Създава метежи и бунтове между население, дошло

⁸³Още повече, ако се има предвид, че временните правила предвиждат и фракции с 5000 души да избират по един народен представител.

⁸⁴Дневници на I ОНС..., с. 158.

⁸⁵Пак там, с. 160.

⁸⁶Пак там, с. 167.

да гласува”⁸⁷. На негово място бюрото поставя Филип Маринов, като имаме наличие на интересно гласоподаване – както „за”, така и „против” даден кандидат. Председателят на бюрото Велчо Лилев печели изборите с 543 „за” и 302 „против”, Флори Тодоров получава 235 гласа „за” и 620 „против”, а съгласно чл. 3 премахва Флори Тодоров и го замества със следващия след него Филип Маринов с 412 „за” и 628 „против”. Като интересното е, че лицето, с което е заместен кандидат-депутатът Тодоров всъщност от посочените данни е спечелил повече гласове от противника си и би следвало именно Маринов да е избран за депутат, а не да го заместват. Този също е член на бюрото.

Въпреки метежите, които предизвиква в изборния ден и по този начин нарушава изборното законодателство, Флори Тодоров е предаден на съд съгласно чл. 38 от Временните правила, в същото време е заместен от кандидат с повече гласове от неговите. Така г-н Тодоров е утвърден от Народното събрание, като законно избран народен представител⁸⁸.

От Провадйски окръг постъпва Заявление от бюрото против Иван Кършовский, който е подсъдим и използва влиянието си, за да го изберат на изборите. Той пише сам бюлетините на турското население, като поставял своето име, независимо че избирателите му казвали да пише друго име⁸⁹. Не само това, но събирал пари от населението, за да им попълни бюлетините. От справка, направена от един от избирателите – Юсуф Османоглу, се установява, че в бюлетината не са записани имената, които той е посочил и за което е платил на Кършовский. Някой си Георги Минков, също надписвал бюлетини, които не отговаряли на волеизявлението на гласоподавателите. В един момент настъпило пълно безредие и лицата Поп Иван Радев, Иван Николов, Иван Стоянов, Иван Груев, Иван Панайотов, Недялко Фадведжиев отворили бюлетините преди края на изборния ден и установяват, че името на Кършовски се повтаря много често и е отбелязано в 514 бюлетини, съобщават това на председателя на бюрото и излизат от секцията и пред 1500 души избиратели говорят да не избират Кършовски за представител, защото бил крадец и разбойник и е лишен от граждански и политически права. Горепосочените шестима на свои ред попълвали бюлетините с различни лица от желаните и отишли да се оплачат на околийския началник Н. Костов.

---

⁸⁷ Пак там, с. 178.

⁸⁸ Дневници на I ОНС..., с. 180.

⁸⁹ Пак там, с. 181.

При провеждането на вторите избори бюрото чете само имената в бюлетините, различни от името на Кършовски, като съзнателно го изпускат. Пращат телеграма до Министър Бурмов и Греков за нарушенията и затова го арестуват. Вечерта го отправят до дома му, където го държат под домашен арест. След телеграмата отново го арестуват и е съден на 17 октомври за докачване на честта. Така излиза, че общо 7 лица са нарушавали изборния процес в Провадийски окръг и при постигнато мнозинство от 514 гласа за Кършовски на първите избори не може да се установи дали той ги печели поради липса на посочен брой на избирателите и гласоподавателите. В същото време бюрото подвежда под съдебна отговорност само Кършовски, но не и останалите шестима, които нарушават изборния процес. По този начин бюрото игнорира пасивното избирателно право на Кършовски, нарушавайки както чл. 39 от Временните правила, така и чл. 86 от Конституцията, защото за да бъде лишено дадено лице от граждански и политически права трябва да е осъдено с влязла в законова сила присъда, а не просто да бъде подсъдим. Либералното мнозинство в Народното събрание отново потвърждава Провадийските избори и то във варианта им, посочен от избирателното бюро, като по този начин за пореден път игнорира политическите права на гражданите.

Чл. 13 от Временните правила за избирането на представителите за първото Обикновено Народно събрание предвиждат времетраенето на изборния ден, като в ал. 1 изрично се посочва, че бюрото се отваря за гласоподаване в 7 часа сутринта и се затваря в 3 часа следобед. Веднага след това се пристъпва към преброяването на получените гласове. На практика не на всякъде това правило се спазва. Така, например, в Софийска губерния, в града София при провеждането на втори избори има постъпил протест от Еврейската община, в който се казва, че не им се позволило да гласоподават, защото са пристигнали когато се била кутията отворила. Йордохайм Хаим получил 320 гласа, но на негово място сложили друг депутат. Конкретното нарушение на избирателното бюро се корени в това, че изборната секция се отваря с един час по-късно от законопредвидения, т.е. в 8 часа сутринта и се е затворила в 3 часа следобед, като по този начин не е осигурен законовият 8-часов избирателен ден, а е незаконно намален с един час. По този начин на гражданите пристигнали да гласоподават сутринта, това е било отказано до 8 часа, а на тези, дошли в диапазона между 3 и 4 часа следобед, за да гласоподават, пак е било отказано под предлог, че избирателната кутия вече е отворена и е започнало преброяването на гласовете, по този начин представителите на еврейската общност са били лишени от упражняването на активното си избирателно право. Извършването на това нарушение не само на политическите, но

и на гражданските права и свободи на представителите на конкретна етническа общност предизвиква министър Атанасович да сподели, че въпреки определените дни и часове за изборите „на някои места се е избирало в неделя и се е продължавало в понеделник, вторник и пр.”⁹⁰ Такъв пример за нарушаване на изборния процес във връзка с времетраенето на изборния ден наблюдаваме в Русчушки окръг. Там изборите се състояли на 30 септември, а подписването на протоколите станало на 11 октомври, като един ден преди това трима от членовете на бюрото подават оставка по всяка вероятност заради несъгласие с извършените действия по проверката на изборите.

Тези факти предизвикват сериозни подозрения за манипулация на вота на избирателния корпус не само в Софийско, но и навсякъде другаде, където е установена подобна практика и въпреки незаконността на тези избори Народното събрание пак ги приема за законни и редовни.

Липса на нормативна уредба за провеждането на изборите се установила в Трънски окръг, който до скоро преди провеждането на изборите за народни представители за Първото обикновено народно събрание, защото окръгът е обявен във военно положение и само част от територията му влиза в състава на Княжеството. Тъй като не получили привременните правила при провеждането на изборите са се ръководили от статии, публикувани във вестниците във връзка с изборния процес. Това е причината, поради която в протоколите от бюрата не е упоменат броят на избирателите и не може да се прецени дали първите проведени избори отговарят на законовото изискване на получени минимум $\frac{1}{4}$ от гласовете на всички избиратели за даден кандидат.

Депутатът Даскалов⁹¹ пояснява: Трън е бил извън границата на Княжеството почти до август месец. Има много къщи в границата, а нивите им останали извън нея. Изборите се провели колективно. Околийският началник не е получил избирателния закон, а времето за първи и втори избори е минало.

По този начин отново се демонстрира административната неорганизираност, породена по всяка вероятност от първото към момента провеждане на демократични парламентарни избори, които могат да се назоват по всякакъв друг начин, но не и като еманация на демократичния конституционен дух. На второ място, анализирайки изказването на г-н Даскалов, можем да направим основателното предположение, че трънските избори са се провели на различни дати от оказаната с княжеския указ, тъй

---

⁹⁰Дневници на I ОНС..., с. 165.

⁹¹Дневници на I ОНС..., с. 202.

като са извършени след като минала датата и на първите, и на вторите избори. По този начин се отнема прерогативата на княза да свика избирателите за глапопадавне с княжески указ, какъвто опит впрочем прави Народното събрание по отношение на непроизведените Севлиеви избори, за провеждането на които насрочва дата 5 ноември 1879 г.⁹²

Така поради преумора или невнимание Народното събрание не взема отношение по незаконността на тези избори и продължава нататък с проверката на останалите окръзи. Но липсата на предоставена нормативна уредба, чрез която да се гарантира опазването и законосъобразността на политическите права на българските граждани, представлява порочно действие на администрацията и отново води до нарушаването на изборителните права на гражданите.

Определянето на членове на изборителното бюро се извършва съобразно разпоредбата на чл. 8 от Временните правила. Тя предвижда съставът на бюрото да включва председател, четирима членове и двама писари, които се избират с вишегласие измежду присъстващите избиратели.

От проверката на изборите установяваме, че от Провадийски окръг постъпва заявление от Бюрото, в чийто състав влиза Тестеджили Мустафа, който е едновременно член на бюрото и избран за народен представител.

По същия начин изборите, проведени в Никополски окръг, Брестенска околия, доказват недалновидността на това законодателно решение. Съставът на бюрото в тази околия е председател Велчо Лилов и членове Марио Бешов, Филип Маринов, Войно Нуков, Флори Тодоров. От тях за народни представители са избрани както

---

⁹²Министър Греков: Аз казах, че правителството е отхвърлило изпълнението на това решение на народното събрание, защото в него беше определен денят кога да станат изборите. Народното събрание не е имало право да определя деня, защото само Негово Височество князът може да свика избирателите с указ, в който да определя деня на изборите. Конституцията дава това право на княза и Народното събрание, не може да вземе прерогатива, която няма според закона. Ето защо не станаха изборите в Севлиево на 5 ноември и не можеше и да станат. Това нещо не е изпълнено и няма да се изпълни от министерството..., защото правителството не може да признае едно решение от Народното събрание, което то няма право да прави. Покажете ми статия в закон или в конституцията, която да дава право на Народното събрание да свиква избирателите и да определя деня на изборите и тогава правителството ще изпълни вашето решение, но докато Народното събрание няма такава прерогатива, а я отнема от Негово Височество княза, до тогава не може да се изпълни. Ст. 6 К и ст. 6 от ИЗ казват ясно, че Негово Височество Князът определя чрез указ деня на изборите, а Народното събрание какво прави? Без да пита Негово височество княза, решава да станат изборите еди-кой си ден. Това не е ли отнемане прерогативата на княза?... , но ако /НС – б.а./ постанови и реши, както е и станало в кой ден да стават изборите, то такава едно решение е против Конституцията и чрез едно такова решение НС взема една прерогатива, която няма и отнема прерогативата на Н. Вис. Княза, затова правителството не може да изпълни такава решение. – В: Дневници на I ОНС..., с. 211–212. Така в рамките на съществуването на първото обикновено народно събрание изборите в Севлиеви окръг така и не се провеждат и по този начин лицата от този регион се оставят без пряко представителство в националния парламент.

председателя на бюрото – Велчо Лилев, така и Флори Тодоров. Последният е заменен от друг член на изборителното бюро – Филип Маринов⁹³. От така поднесената информация излиза, че председателят и поне двама от членовете на изборителното бюро в същото време са били кандидати за народни представители и са спечелили изборите с мнозинство. Този факт основателно поставя под съмнение обективността в упражняването на контролна функция по изпълнението на изборите от страна на бюрото, както и евентуална манипулация в изборните резултати. Затова текстът на чл. 8 от временните правила не е съставен по начин, който да изключва конфликт на интереси от страна на членовете на бюрото и гласоподавателите, а по този начин, въпреки че законът не е нарушен по никакъв начин, се дава възможност за злоупотреби, които водят до нарушаване на активното изборително право на гражданите.

Единствените избори, които са касирани от първото ОНС, независимо от „подозрителната“ законност на всички останали, са изборите от Русенски окръг. Оттам постъпва Протест № 29/ 20.10.1879 г., тъй като бюлетините на турските избиратели били на турски език и се прогласили изборите за недействителни съгласно временните правила. На 7 октомври се произвели вторите избори и „при тия избори свободата на избирателите се ограничи чрез раздаването от жандармите и кметовете на готови турски бюлетини, които заповядвали щото непременно да бъдат избирани лицата, записани на раздадените бюлетини“⁹⁴.

Така завършва проверката на първите парламентарни избори от страна на Народното събрание. От всички изложени факти и констатациите по тях може да се установи, че нарушаването на изборителните права на българските граждани се извършва и от двете политически фракции, било то поради липса на установени конституционни традиции на българска почва, било то в името на защитата на собствените им интереси във връзка с усвояването на властта, било поради липса на демократична еволюция на обществото към момента на провеждането на тези избори. До каква степен тези именно избори са опорочени от безредици е трудно да се каже. Най-доброто доказателство, че правителството не е използвало незаконен натиск в значителна степен е фактът, че опозицията печели с преобладаващо мнозинство⁹⁵.

Всички тези причини, разгледани кумулативно, както и стремежът за лично самоутвърждаване като държавен глава на княз Александър I, за кратък период от

⁹³ Дневници на I ОНС..., с. 177.

⁹⁴ Дневници на I ОНС..., с. 205.

⁹⁵ Блек, С. Установяване на конституционно управление в България. С., 1996, с. 162.

време затвърждават консервативната преценка за необходимост от промени в Конституцията и ограничаването на правата и свободите на гражданите в името на постепенното им еволюционно утвърждаване и правилно прилагане както от страна на административните власти и Народното събрание, така и от страна на самите граждани. По този начин се ражда идеята за проект за изменение на Търновската конституция и работата по изготвянето му е възложена на консерватора Константин Стоилов.

ПРИЛОЖЕНИЕ № 1

ТАБЛИЦА НА ИЗБРАНИТЕ ДЕПУТАТИ В ПЪРВОТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ 1879 г., съставена съгласно проверките на изборите в рамките на първото ОНС

№	Депутат	Получени гласове	Брой избиратели	Брой гласоподаватели	Забележка
Търновска губерния, Търново					
1.	Петко Каравелов	501	715	?	Липсва общият брой на гласоподавателите
2.	Славейков	456	715	?	
Търновска губерния, Търновски окръг, Русенска околия					
3.	Попдраганов	1366	1368	?	
4.	Др. Цанков	843	1368	?	
5.	Ст. Стамболов	845	1368	?	Нарушение на чл. 86 ТК, 25- годишен
Лесовска околия					
6.	Климент Бранитски	540	658	?	Липсва броят на гласоподавателите
7.	Ал. Бурмов	511	658	?	
8.	Г. Бошняков	280	658	?	
Кесаровска околия					
9.	Минко Радославов	924	1053	?	Нарушение на чл. 86 ТК, 28- годишен

Юридическо списание на НБУ, 2013 година, брой 1

Law Journal of NBU, 2013, № 1

10.	Осман Ефенди	718	1053	?	
Плаковска околия					
11.	Климент Бранитски	1573	1645	?	Липсва числото на гласоподавателите
12.	Петко Славейков	845	1645	?	
Дряновска околия					
13.	Петко Славейков	565	611	?	Липсва числото на гласоподавателите
14.	А. Хранов	561	611	?	Нарушение на чл. 86 ТК, 25- годишен, с. 136
15.	П. Каравелов	426	611	?	
Сухиндолска околия					
16.	Н. Минков	3386	3755	?	Нарушение на чл. 86 ТК, 24- годишен, с. 138
17.	Г. П. Иванов	2272	3755	?	Липсва числото на гласоподавателите, бюлетините са подадени на- куп
18.	Хр. Савов	1761	3755	?	
Еленски окръг					
19.	П. Горбанов	290	408	?	
20.	П. Кънчев	258	408	?	
Габровски окръг, Габровска околия					
21.	Гюзелов	174	244	?	Липсва броят на гласоподавателите
Околия Златака					
22.	Г.	107	?	183	Липсва броят на

	Ковалджиев				избирателите
Околия Бичка					
23.	Т. Бурмов	351	439	?	Министър-председател и министър на вътрешните работи; Липсва броят на гласоподавателите, неправилно разделени окръзи, съдени и затворени членове на бюрото без присъда
Ловчански окръг, 2-ри избори					
24.	П. Станчев	583	603	?	Чл. 86 ал. 4 ТК/ 22-годишен
25.	Атанас Кънчев	297	603	?	
26.	Г. Тишев	223	603	?	
Ловчански окръг, Троянска околия, 2-ри избори					
27.	Цочо Спасов	259	412	?	Липсва броят на гласоподавателите
28.	Ранко Иванов	226	412	?	
Ловчански окръг, Дерменска околия, 2-ри избори					
29.	Г. Тишев	923	?	995	Липсва броят на избирателите
Ловчански окръг, Желенска околия					
30.	Васил Х. Петров	391	976	?	Няма брой на гласоподавателите
Видинска губерния, Видин					

Юридическо списание на НБУ, 2013 година, брой 1

Law Journal of NBU, 2013, № 1

31.	Илия Цанов	439	460	?	Няма брой на гласоподавателите при първите избори и не се знае дали отговарят на изискването на $\frac{1}{4}$
Видински окръг, Видинска околия, 2-ри избори					
32.	Танас Безериян	637	3882	637	Неграмотен и осъден според прибавката на чл. 99 от НЗ на 2 м. затвор
33.	П. Каравелов	633	3882	637	
Видински окръг, Акчарска околия, при 2-ри избори					
34.	Младен Цеков	1062	?	1090	Липсва броя на избирателите
35.	Цеко Петков	888	?	1090	
Видински окръг, Кулска околия, 2-ри избори					
36.	Петко Каравелов	403	?	639	Неизвестно число избиратели
Белоградчишки окръг, Околия Рабиша, 2-ри избори					
37.	Рангел Костов	702	2604	1394	
38.	Танас Безериян	635	2604	1394	
Белоградчишки окръг, Белоградчишка околия, 1-ви избори					
39.	Св. Поп Анто	1435	2373	2273	
Ломски окръг					
40.	Н.Бл. Антим Видински	2744	?	?	Няма брой на избирателите и гласоподавателите

Юридическо списание на НБУ, 2013 година, брой 1

Law Journal of NBU, 2013, № 1

41.	Цеко Петков	3821	?	?	
42.	Трифон Панов	1511	?	?	
Ряховски окръг					
43.	Нино Петров	2399	3847	?	Липсва броят на гласоподавателите
44.	Цеко Вълчов	2333	3847	?	
45.	Иван Ценов	1916	3874	?	
46.	Христо Симидов	1583	3847	?	
47.	Д-р Моллов	1472	3847	?	
48.	Атанас Каракаш	1195	3847	?	
Окръг Враца, околия Старо село					
49.	Цено Данов	315	?	?	Няма брой на избирателите и гласоподавателите
50.	Иван Иванов	399	?	?	
Врачански окръг, Врачанска околия, 2-ри избори					
51.	Иван Николов	766	?	1224	Няма брой на избирателите
52.	Никола Занкин	469	?	1224	
53.	Иван Попов	439	?	1224	
Врачански окръг, околия Чирен, 1-ви избори					
54.	Кънчо Иванов	1278	?	1628	Наказан на 1 година затвор
55.	Георги Петков	1521	?	1628	Наказан на повече от 1 година затвор
Берковски окръг, Берковска околия, 1-ви избори					
56.	Анто	639	3441	953	

Георгиев					
Берковски окръг, околия Кутловица					
57.	Коно Робанов	315	4486	530	
58.	Бончо Тодоров	134	4486	530	
Берковски окръг, Боломелска околия, 1-ви избори					
59.	Първан Попов	348	4774	403	Няма ¼ за първи избори
60.	Поп Тодор	158	4774	403	Няма ¼ за първи избори
Варненска губерния, Варна, 2-ри избори					
61.	Латиф Ефенди	450	683	?	Липсва броят на гласоподавателите
62.	Стерио Анастасиади	339	683	?	
Варненски окръг, Варненска околия, 2-ри избори					
63.	Драган Цанков	350	545	?	
Варненски окръг, околия Козлоджа, 1-ви избори					
64.	Иван Кавалджиев	592	2095	778	Проведени втори избори, които същият печели с 1463 гласа.
Окръг Балчик					
65.	Паничерский	562	?	711	Липсва броят на избирателите
Окръг Силистренски, 2-ри избори					
66.	А. Манолов	4839	?	6418	
67.	А.Иванов	4211	?	6418	
68.	Идризооглу	4203	?	6418	неграмотен

Юридическо списание на НБУ, 2013 година, брой 1

Law Journal of NBU, 2013, № 1

	Ахмед				
69.	Хасан Х. Махмудов	4375	?	6418	неграмотен
70.	Хаджи Иванчо Ненчович	3992	?	6418	
71.	Афус Балалъ	4205	?	6418	неграмотен
72.	Ахмед Ефенди	3914	?	6418	неграмотен
73.	Д. Енчев	3354	?	6418	
Софийска Губерния, София, 2-ри избори					
74.	Хр. Стоянов	403	1916	740	Нарушено времетраене на изборния ден и подмяна на изборния резултат.
Софийски окръг, околия Малашевци, 2-ри избори					
75.	Анко Цветан	136	436	?	Няма брой на гласоподавалите
Софийски окръг, Бучинска околия, 2-ри избори					
76.	Анко Цветан	1111	1176	?	Няма брой на гласоподавалите
77.	Велко Костов	612	1176	?	
Околия Росоман, 2-ри избори					
78.	Анко Цветан	143	?	277	
79.	М.Балабанов	81	?	277	Министър на външните работи
Околия Ново Селци, 2-ри избори					
80.	Славейков	688	1131	?	Няма брой на гласоподавалите

Юридическо списание на НБУ, 2013 година, брой 1

Law Journal of NBU, 2013, № 1

81.	Стойко Стоянов	630	1131	?	
Околия Златишка					
82.	Лука Павлов	201	?	385	Липсва броят на избирателите
Самоковски окръг, гр. Самоков, 1-ви избори					
83.	Н. Даскалов	202	2206	338	Няма ¼ от избирателите
Самоковски окръг, околия Боичин, 2-ри избори					
84.	Т. Бурмов	1865	1865	?	Няма брой на гласоподавалите
85.	М. Балабанов	1438	1865	?	
Окръг Радомир, 2-ри избори					
86.	Д. Кузманов	763	1730	?	Няма брой на гласоподавалите
87.	Ненко Хранов	558	1730	?	
88.	Петър Ненков	307	1730	?	
Орханийски окръг, околия Орхание, 2-ри избори					
89.	Стоян Брънчев	771	?	?	Липсва броят на избирателите и гласоподавателите
90.	Колю Диков	409	?	?	
91.	Павле Попов	186	?	?	
Тетевенска околия, 1-ви избори					
92.	Х.П. Стоянов	415	?	?	Липсва броят на избирателите и гласоподавателите
93.	П. Пенчев	325	?	?	
Трънски окръг, 1-ви избори					

Юридическо списание на НБУ, 2013 година, брой 1

Law Journal of NBU, 2013, № 1

94.	Пр. Мелетии Софийски	3402	3871	?	Не са предоставени временните правила
95.	К. Стоилов	3118	3871	?	Няма възраст
96.	Поп Георги Иконом	2934	3871	?	
97.	Танас Игнатиев	2362	3871	?	
98.	Цветко Минчев	2863	3871	?	
99.	Илия Луканов	2290	3871	?	Няма възраст
Русчушка Губерния, Свищовски окръг, гр. Свищов, 2-ри избори					
100.	Д. Цанков	306	647	?	
Свищовски окръг, Павелска околия, 2-ри избори					
101.	Д. Караначов	247	2817	812	
Свищовски окръг, Стифарска околия, 2-ри избори					
102.	Д. Анев	840	2827	1520	
Плевенски окръг, Плевен, 1-ви избори					
103.	Славейков	236	787	270	
Плевенски окръг, Ракитска околия, 1-ви избори					
104.	Сава Иванов	939	3346	1463	
105.	Атанас Костов	790	3346	1463	
Плевенски окръг, Боготска околия, 2-ри избори					
106.	Цветко Атанасов	658	?	?	Липсва броят на избирателите и гласоподавателите
107.	Еремия Гашев	915	?	?	
Ески Джумайски окръг, 1-ви избори					
108.	Марко	1189	1776	?	Липсва броят на

	Георгиев				гласоподавателите
109.	Х. Михаил Х. Русев	1008	1776	?	
110.	Хр. Самсаров	815	1776	?	
Разградски окръг, Разградска околия, 1-ви избори					
111.	Евлоги Георгиев	482	2796	967	
Разградски окръг, Чукуровска околия, 1-ви избори					
112.	Цанко Марков	793	1484	3438	
Разградски окръг, Заветска околия					
113.	Н. Сукнаров	1003	3441	1830	
114.	Д. Бърнев	931	3441	1830	Задържан и осъден
Разградски окръг, Хасковска околия					
115.	Величко Христов	1066	4130	1520	Дал си е оставката
116.	Ахмед Ефенди	822	4130	1520	
Разградски окръг, Поповска околия, 1-ви избори					
117.	А. Цанов	1086	3636	1230	
118.	Кънчо Жеков	1145	3636	1203	
Разградски окръг, Садинска околия					
119.	Н. Сукнаров	2589	5602	3230	Заместен от Арабов с 2249 гласа
120.	С. П. Илиев	1771	5602	3230	
Търновска губерния, Еленски окръг, Беровска околия, 2-ри избори					
121.	Иван Радославов	566	700	?	Липсва броя на гласоподавателите
Русчушка губерния, околия Николоп, 1-ви избори					
122.	Никола	280	2398	518	Заявление на бюрото

Юридическо списание на НБУ, 2013 година, брой 1

Law Journal of NBU, 2013, № 1

	Стефанов				– член на окръжния съд, заместен от Иван Мандиков с 92 гласа
Никополски окръг, Брестенска околия, 2-ри избори					
123.	Велчо Лилев	543	3998	853	Председател на бюрото
124.	Флори Тодоров	235	3998	853	Има съставен протокол, заместват го с Филип Маринов с 412 гласа, НС приема Фл. Тодоров за депутат, с. 180.
Николопоско окръжие, Раденска околия, 2-ри избори					
125.	Кучо Мачев	490	3868	1088	
Варненска губерния, Шуменски окръг - Колективни избори					
126.	Дави Кятити Исмаил	5660	?	11 616	Заместен с Харалан Ангелов
127.	Хаджи Шакир	5423	?	11 616	Заместен с Матю Рачов
128.	Геончеоглу Мутишъ	4779	?	11 616	Зачестен с Др. Радославов
129.	Константин Стоилов	4165	?	11 616	Няма вързаст
130.	Никола Стойнов	4064	?	11 616	
131.	д-р Минчо Цачев	4030	?	1 1616	На 28 годишен
132.	Хаджи Муезин	3915	?	11 616	Заместен със Симеон Хаджи Янчов
133.	Нанчо Попов	3746	?	11 616	

Юридическо списание на НБУ, 2013 година, брой 1

Law Journal of NBU, 2013, № 1

134.	Тодор Бурмов	3719	?	11 616	
Провадийски окръг – колективни избори					
135.	Тестеджи Мустафа	1099	?	?	Липсва броят на избирателите и гласоподавателите
136.	Лазар Дуков	1056	?	?	
137.	Тапуджи Мехмед	776	?	?	
138.	Иван Стоянов	590	?	?	
Софийска губерния, Дупнишки окръг, 1-ви избори					
139.	д-р Атанасович	659	?	?	1. Министър на просвещение то Няма брой на избирателите и гласоподавателите
140.	Свещеник Григор	409	?	?	
141.	Расолков	685	?	?	
Кюстендилски окръг, първа околия, 2-ри избори					
142.	Т. Бурмов	453	?	?	Липсва броят на избирателите и гласоподавателите
143.	Д. Либеков	524	?	?	
Кюстендилски окръг, втора околия, 1-ви избори					
144.	К. Стоилов	1952	7707	2101	
145.	Г. Карапетров	1950	7707	2101	
146.	Г. Данов	1949	7707	2101	

Юридическо списание на НБУ, 2013 година, брой 1

Law Journal of NBU, 2013, № 1

Османпазарски окръг, 2-ри избори

147.	Хюсейн Ага	815	922	922	
148.	Байко Томов	500	922	922	

Османпазарски окръг, Върбишка околия

149.	Д. Радуев	374	3792	736	Няма 1/4
------	-----------	-----	------	-----	----------

Варненска губерния, окръг Хаджиоглу Пазарджик, 1-ви избори

150.	М. Балабанов	447	1970	898	
151.	Марин Дринов	283	1970	898	

Трън, 1-ви избори

152.	Мелетий Софийски	3402	?	3871	Липсва броят на избирателите
153.	К. Стоилов	3117	?	3871	
154.	свещ. Георги Икономов	2934	?	3871	
155.	Цвятко Манчев	1863	?	3871	
156.	Танас Игнатов	2342	?	3871	
157.	Илия Луканов	2290	?	3871	

Русчушки окръг

158.	Пр. Григории	11006	?	?	Липсва броят на избирателите и гласоподавателите. Касират изборите
159.	Евлоги Георгиев	8583	?	?	
160.	М. Балабанов	9882	?	?	
161.	Мусафа Ефенди	9699	?	?	

162.	Бекир Хасан Ефенди	9629	?	?	
163.	Т. Бурмов	8568	?	?	
164.	Д. Греков	4679	?	?	Министър на правосъдието

**VOTING RIGHTS OF BULGARIAN CITIZENS DURING 1879 NATIONAL
ASSEMBLY ELECTIONS**

Alexandra Aytova , Ph.D. Student

SUMMARY

The 1879 Tarnovo Constitution of Bulgaria has been declared to be one of the most democratic world constitutions at that period, because of the rights and freedoms which it provided to Bulgarian citizens, in particular their voting rights and freedoms.

The issue of interest under discussion in the paper is whether this Constitution could ensure in practice voting rights for Bulgarians, or these were of purely declaratory nature.